

- Ігнатенко, Д. (2016). Найменування начиння для вживання їжі та напоїв в українських говірках півночі Молдови. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Вип. 21. С. 83 – 87.
- Корзонюк – Корзонюк, М. М. (1987). *Матеріали до словника західноволинських говірок* (С. 62 – 267). К. : Наук. думка.
- Мартінова, Г. (1999). Структурно-семантичний аналіз назв посуду у говірках Правобережної Черкащини. *Актуальні проблеми менталінгвістики*. С. 207 – 210.
- Негрич – Негрич, М. (2008). *Скарби гуцульського говору: Березови*. Л., 224 с.
- Онишкевич – Онишкевич, М. Й. (1984). Словник бойківських говірок (Ч. 1 – 2). К. : Наук. думка.
- Різник, В. П. (2016). *Назви їжі та кухонного начиння в говірках надсянсько-наддністрянського суміжжя* : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова. Л., 370 с.
- СБГ – Словник буковинських говірок (2005). Чернівці : Рута, 688 с.
- СГ – Грінченко, Б. Д. (1907 – 1909). Словарь української мови. (Т. 1 – 4). К.
- СРНГ – Словарь русских народных говоров (2016). 49. М. – СПб.
- СУМ – Словник української мови (1970 – 1980). 1 – 11. К. : Наук. думка.
- Чабаненко – Чабаненко, В. А. (1992). Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини. (Т. 1 – 4). Запоріжжя.
- Шарпило, Б. А. (1960). *Сравнительно-историческая характеристика украинских говоров Восточной Слобожанщины (Старобельщины)*: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Киев, 24 с.

Стаття надійшла до редакції 12.04.2019 р.

Прийнято до друку 15.04.2019 р.

Рецензент – канд. філол. н., доц. Лєснова В. В.

**НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВНОГО
ОБРАЗУ ЛЮДИНИ В АВТОБІОГРАФІЧНИХ РОЗПОВІДЯХ
ДІАЛЕКТНОСІЇВ СЛОБОЖАНЩИНИ**

doi: 10.12958/2227-2631-2019-1-40-14-25

Катерина Глуховцева,

доктор філологічних наук, професор кафедри

української філології та загального мовознавства

ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”

<https://orcid.org/0000-0002-5581-2204>

У статті описано сталі та змінні ланки в діалектних автобіографічних розповідях, зафіксованих в українських східнослобожанських говірках, охарактеризовано національно-культурні особливості мовного образу

людини в них. Авторка до сталих ланок автобіографічної розповіді відносить відомості про сім'ю, навчання в школі, подальшу освіту, роботу. Змінними є частини, у яких респонденти вказують дату й місце їхнього народження і їхніх близьких, розповідають про історичний період, на який припало дитинство та юність.

Мовними засобами вираження змісту є форми дієслів минулого часу, окремі форми теперішнього та майбутнього, форми інфінітива, лексика на позначення спорідненості і свояцтва, назви житлових будівель, свійських тварин, страв. Розповіді містять оцінну лексику, з допомогою якої респонденти репрезентують події, указують на поведінку односельців тощо. Подекуди збережено форми пошанної множини, уживані по відношенню до старших людей (дідуся, бабусі, батьків). Таке спілкування надає висловлюванню особливої конотації.

Автобіографічні розповіді багатьох жінок насичені іменниками із зменшено-пестливими суфіксами. Респондентки номінують їхні населені пункти, хатні споруди, близьких людей, свійських тварин, страви, посуд. Це один із способів викладу думок, що становить особливий стиль спілкування, характерний для жінок старшого віку, коли оповідачка висловлює особливе ставлення до описуваних подій, демонструє, що ці спогади для неї дорогі. Наратив при цьому набуває ознак інтимності, йому властиві особливе смислове навантаження, уведення в дискурсну зону оповідачки традицій життєвого устрою слобожан.

З автобіографічних розповідей постає образ простої людини, яка, незважаючи на всі життєві негаразди, шанує чесних і роботящих односельців, рідних; уміє переживати труднощі; цінує витривалість; здатність допомагати один одному в скрутну хвилину. Діалектоносії з пошаною ставляться до вірувань їхніх предків, зберегли звичаї відзначення багатьох свят, респонденти старшої вікової категорії знають народні традиції, ігри.

Ключові слова: діалектний текст, надтекст, ситуація спілкування, ситуація-тема, текстома, часова двоплановість.

The article describes the permanent and variable links in the dialect autobiographical narrative, recorded in the Ukrainian East-Slobozhan dialects, and characterizes the national-cultural features of the linguistic image of a person in them. The author notes that the stable links of the autobiographical story include information about the family, school education, further education, work. Variables are parts in which respondents indicate their date and place of birth and their relatives, tell about the historical period, which took place in childhood and youth.

Linguistic means of expression of meaning are forms of verbs of the past, separate forms of present and future time, forms of infinitivl, vocabulary on the sign of kinship and virginity, names of residential buildings, domestic animals, dishes. Stories contain an estimated vocabulary, by which respondents submit

an appraisal of events, indicate the behavior of fellow villagers, and so on. Sometimes the forms of the celebrated plurality used in relation to the elderly (grandparents, grandmothers, parents) are preserved. Such communication gives expression to the honored connotation.

The autobiographical stories of many women are full of nouns with diminutive and caressful suffixes. So the respondents nominate their settlements, dwellings, close people, pets, dishes, utensils. This is one of the ways of expressing thoughts, which is a special communication style, characteristic of older women, when the narrator expresses his particular attitude to the described events, shows that these memories are expensive for her.

Key words: dialectal text, overttexture, situation of communication, situation-theme, text system, temporal duality.

Вступ. Антропоцентризм лінгвістичних досліджень зумовив увагу вчених до автобіографічних текстів, у яких одна особа є і об'єктом розповіді, і суб'єктом. „Кількість досліджень, проведених лінгвістами на матеріалі автобіографічної літератури, зростає” (Волошина, 2008, с. 11), що зумовило вивчення низки особливостей організації автобіографічних текстів, їхніх стилістичних прийомів, лексичних засобів, модальності як текстотвірної категорії та ін. Однак залишається малодослідженою діалектна автобіографічна розповідь, для якої, за словами В. Гольдіна, характерний принцип поєднання при мовленні ситуації-теми і ситуації спілкування (Гольдин, 1997), що дуже важливо, адже однією з особливостей жанру є часова двоплановість, постійне зіставлення минулого й сучасного (Волошина, 2008, с. 12).

Ступінь дослідження проблеми. Ф. Лежен виділяє низку автодокументів, „его-текстів”, серед яких є жанр автобіографії. Диференційними ознаками автобіографічних текстів учений вважає: форму мови (розповідь, проза); об'єкт зображення (індивідуальне життя, історія особистості); позицію автора (ідентичність автора й оповідача); позицію оповідача; а) ідентичність автора головному герою, б) ретроспективна перспектива оповіді (Lejeune, 1989).

Наразі вчені розрізняють автобіографію і щоденник (є відмінності в часі), автобіографію і мемуари (об'єктом розповіді в мемуарах є не тільки окрема особистість) (Лежен, 2000), виділяють художню автобіографію й автобіографічний документ (Сердійчук). Для діалектної автобіографічної розповіді властиві такі ознаки, як усність, спонтанність мовлення, узусність мовних засобів, що, відображаючи індивідуальність автора, малюють картину певного соціально-історичного періоду, знайомить співрозмовника з культурними надбаннями мовної спільноти певної доби, демонструє своєрідність світобачення автора.

Мету статті вбачаємо в тому, щоб виявити сталі та змінні ланки в автобіографічній діалектній розповіді, записаній в українських

східнослов'янських говірок, охарактеризувати національно-культурні особливості мовного образу людини в ній.

Методи дослідження. Методологічною основою статті є праці вітчизняних і зарубіжних учених про діалектний текст, зокрема положення Н. Гуйванюк і Н. Руснак про доцільність диференціації понять *текстема* – *текст*, які є єдністю абстрактного й конкретного при потребі позначення дихотомії на текстовому рівні, а також *надтекст* як сукупність текстів однієї тематики (Гуйванюк, 2015, с. 124).

У статті використано *описовий метод*, з допомогою якого репрезентовано покласифікований зібраний *польовим методом* матеріал діалектних розповідей, у яких відображено соціальні, історичні, побутові умови життя й праці інформантів. Для аналізу мовних засобів автобіографічних розповідей використано *дистрибутивний метод*, що став основою для виявлення комунікативної специфіки регіонального дискурсу, отримання додаткових свідчень про мовний образ автора біографічної розповіді.

Виклад основного змісту. Типовість структури тексту і змісту автобіографічних діалектних розповідей дозволяє нам виділити текстему ‘автобіографія’, структурними та смисловими ланками якої є: відомості про час і місце народження оповідача; характеристика родини; свідчення про батьків, дідуся, бабусю, братів і сестер; загальна оцінка життя того періоду, про який ідеться в розповіді; спогади про навчання в школі та здобування подальшої освіти; інформація про місце й особливості роботи; відомості про сім'ю, свята, навколишню дійсність.

Наративи осіб, що мають неповну середню чи середню освіту, споріднені з документальними автобіографіями, у яких точно подано роки народження, прізвища та імена рідних, докладно описано умови життя. У цих розповідях доволі часто вжито числівники, власні імена людей. На таких усних розповідях позначилися навички написання автобіографії під час прийому на роботу тощо: *Наро|дилас'а |тис'ач'а де"в-а|цот |сорок |ўто|рого |года / |ў |си"л'і Новоника|нор'їўка / |С'ват'їўс'кого ра|йона / Ворошилоў|грац'кої |облас'т'і // нас |ў |с'ім'її було |шесте"ро / |друга |роди|лас' се"ст'ра Вал'ін'т'іна / |тис'ач'а де"в-а|цот |сорок |т'рет'ого |года на|роджен':а / |за неїу ро|диўс'а брат |Ф-одор |Йа|горович' / |сорок |ши"стого |года на|роджен:а // за б'ратом |си"ст'ра Га|лина / |тиш-ч'у де"в-а|цот |сорок |вос' |мого |года // за Га|линойу ро|дилас'а |Л'у'боў / |сорок |вос' |мого |года на|роджен'а // |сама |мен'ш'а |си"ст'ра |це |В'ера |Йа|гороўна |п-її'с'ат |с'ї"д' |мого |года на|роджен'а // |с'ім'їа була здо|рова / |бат'ко |Гар'кум |Йа|гор Ва|сил'ович' / |тиш-ч'у де"в-а|цот |три|нац':а |того |года на|роджен'а / |Гар'кум |К'лаўд'їа |Д'ін'їсоўна |мамка / |тиш-ч'у де"в-а|цот |ч'і|тирнац':а |того |года на|роджен'а // |мамка |ў нас по|ме"рла |рано // так |йак |с'ім'їа |ў нас була |дуж-е" ви"лика / |жи"ли не" |дуже" |хара|шо ми / |йа |п-їс'л'а |зак'ін'ч'е"н'а |с'омого |класу і |си"ст'ра Вал'ін'т'іна |п-їш'ли |ро|бит' до|йарками // |йа |йак |с'тарша |си"ст'ра |пома|гала // було |дуж-е" |важ-ко // ну / |Бог даў |ўс'і |с'тали на |ноги / |пови"ходи"ли |зам'їж- / |йа |їм'їйу*

двох си^ен'іу / Йур'іа Пе^трович'а Жирова і Н'іко^лайа Пе^трович'а Жирова // си^стра Вал'ін'т'іна тож-е і м'іе двох д'ітеї / С'ір'ожа-і Л'ена // ко^ли мамка у^мерла / д'іу'ч'ата при^евозили сво^йіх д'ітеї до нас / ми йіх при^ев'іч'али / йак р'ідна мати / і по с'од-н'ішн'ій ден' пли^ем-ін:иц'і роди^еч'айуц':а / сестри роди^еч'айуц':а / брат роди^еч'айе'ц':а / ми не^у одки^едаїе'м н'іх'то друг д'руга // у' мене п'раўда рано по мер ч'олов'ік / Жироу Пе^тро Іванович' / з ним ми жи^ели ду'ж-е^у хара'ш-о / ми / бу^ли раз-н'і там / йак у' каж-д'ї с'ім-її бу^лваїе / ну ме^уне в'ін бе^ур'іг / йа його бе^уре^уг'ла / ўдо'вої йа ос'талас'а ў сорок два роки / че^урез п-ат' рок-їу приїн'ала соб'і дру'гого ч'олов'іка / но це бу'ў зо'ус'ім дру'гий ч'олов'ік / не^у то ш-о первиї / ну так ўж-е і з цим пож-и'ла с'ім'нац':ат' рок-їу // (Записано від Жирової Антоніни Єгорівни, 1942 р. н., освіта неповна середня, с. Новониканорівка, Сватівський р-н).

Нерідко респонденти відходять від називання точного місця й року народження. Ці ланки наративів можна назвати змінними. Вони відсутні в діалектоносіїв малоосвічених: Скоро^ход Пра^скоўйа За^хар'їуна / йа не ўчи^лас'а ў ш^кол'і / ў л'ік'без хо'дила // а прац'у'вала ў коло'хоз'і с' пер^вих дн'їу кол'ект'ів'ізац'її і до само'її п'енс'її // ўсе при'ходило^са ро'бити / і пи'л'ала / і до'йаркою ро'била / і во'лоўником бу'ла / і кон'ухом бу'ла / ўсим при'ходило^са за мо'їу жис'т' // (Записано від Скороход Параски Захарівни, 1911 р. н., неписьменна, с. Олексіївка, Білокуракинський р-н). Найпоследовніше при проханні розповісти про себе респонденти передають події дитинства та умови праці. Загалом сталими ланками в наративах уважаємо коротку характеристику родини, спогади про дитячі роки та умови праці: Левенец' Анто^н'іна Тихон'їуна / ро'дилас' у се^ул'і Родни^еч'іки Тройц'кого ра'йона Луганс'кої облас'т'і // с'ім'їа ў нас бу'ла ве^улика / шесте^уро д'ітеї // вос'питували нас ба'бус'а с' д'іду'сем // за'конч'іла дес'ат' клас'їу // снач'ала йа ўч'ілас' ў Родни^еч'ках / с' першого по че^твертиї класи // по'том хо'дили ў ш^колу ў су'с'ідн'е се^уло / Ба'гач'ку / де проўчи^лас' до де^ув'атого класа / так йак там бу'ла не^упоўна се^уредн'а ш^кола // де'ў'їатиї і де'с'атиї класи йа уч'ілас'а ў ра'йон:ому цен'тр'і / Тройц'ку // шоб ўст'ройц':а на ро'боту / йа проїшла курси техн'іка іс'куств'єного ос'є'м'є'н'є'н'їа ў го'род'і Старо'бел'с'к'і // п'ісл'а курс'їу поч'ала ро'бит' на х'верм'і ў се^ул'і Полтаўс'ке // прац'у'вала йа по профес'її / техн'іком іс'куств'єного ос'ім'і'н'є'н'їа / а та'кже лабо'рантом / прин'імала і зда'вала моло'ко // ка'жде у'тро і веч'ір приїї'жаў моло'ко'воз і заби'раў моло'ко // (Записано від Левенець Антоніни Тихонівни, 1942 р. н., середня освіта, с. Полтавське, Тройцький р-н.).

Автобіографічні розповіді нерідко набувають ознак мемуарів, коли наративи побудовані навколо подій, які збіглися з дитинством чи юністю діалектоносія: мо'їа жиз'н'і оч'єн' т'рудна бу'ла // ме^ун'і п-ат'надиц'ат' год ш-е не^у бу'ло / воїна нач'алас'а // заб'рали нас то'д'і нази'ваўс'а ХВЕЗО / там нас поўчили ш-іс'т' м'іс'ац'їу // пог'нали у гли'боку шахту / шахта бу'ла ч'є'тир'є – шес'т' метр'їу / це це'нт'рал'на гли'бока /

страш^{на} / з^разна / во^{да} ка^пайе / кон^{'і} там т^{'а}гали ва^{го}н^{'етки} / к^{'риси} страш^{'ні} // нас йак опу^скали у ша^хту / йак пос^{'та}вили / п^{'ат} душ у к^{'л}етку пус^{'ка}йут / а ми кри^{'ч}али не["] сво^{'йім} го^{'лосом} / так бо^{'йалис} 'а // у ша^хту опу^стили / а там ш^{'е} і кон^{'і} // пар^{'ен}ок та^{'киї} / там са^{'м} і у ша^хт^{'і} ро^{'били} / йак ви / д^{'і}ч^{'атка} і хло^{'пц} і / так і йак о^{'це} пар^{'ен}ок си^{'дит} наші / си^{'дит} на ко^{'н}а^{'ц} і / ва^{го}н^{'етки} т^{'а}гали / а ми пл^{'аче}мо // йа там п^{'ат} год ро^{'била} на ша^хт^{'і} / і кон^{'ч}ілас['] во^{'їна} // ме["]не заб^{'рати} при^{'ї}ха^{'у} брат // (Записано від Єгорової Марії Митрофанівни, 1922 року народження, неповна середня освіта, с. Верхня Дуванка, Сватівський р-н).

Нерідко в розповідях знаходимо характеристику часу, певного історичного періоду: йа з два^{'ц}ат['] т^{'рет}ого го^{'ду} // йак це д^{'е}ц^{'тво} було мо^{'їе} / так це са^{'ме} ст^{'ра}шне / о^{'но} о^{'то} ж бу^{'у} т^{'ри}ц^{'ат} пер^{'вий} / т^{'ри}ц^{'ат} т^{'рет}ї // нас було п^{'ат}еро у ба^{'т}ка / ма^{'тер} і / во^{'ни} кол^{'хоз}никами бу^{'ли} // д^{'уже} було т^{'рудно} // (Записано від Гайворонської Ніни Павлівни, 1924 р. н., освіта неповна середня, с. Верхня Дуванка, Сватівський р-н).

Негативними оцінками позначені роки голоду, Другої світової війни, перші післявоєнні роки: ми то^{'д} і ж^{'и}ли оч^{'і}н['] б^{'едно} / ўс^{'і} ж^{'и}ли б^{'едно} / ўс^{'і} хо^{'дили} оди^{'на}ково // са^{'по}ги раз^{'н} і / ў по^{'р}ваних // ба^{'т}ка не["] було / на ф^{'рон}т^{'і} по^{'гиб} / у ма^{'те}р^{'і} було нас д^{'во}їе р^{'ід}них / по ба^{'т}ков^{'і} / а ба^{'т}ко п^{'і}ш^{'о}у на в^{'ї}ну / а ма^{'ти} нас ч^{'оти}р^{'ох} вос^{'питу}вала // ма^{'ти} са^{'ма} ро^{'била} на р^{'адо}вих ро^{'ботах} // ш^{'колу} за^{'кон}ч^{'іла} / с^{'ім} клас^{'і} / п^{'і}шла з^{'разу} ро^{'бит} / ски^{'рду}вали / до те^{'л}ат / ма^{'ло} хто у^{'ч}і^{'ўс}а / ўс^{'і} йш^{'ли} ро^{'бит} // і пла^{'тили} так ж^{'е} не["] д^{'уже} хара^{'ш}о / ну ўс^{'о} ра^{'ї}но с^{'орок} с^{'ід}ми['] год / тож^{'е} було т^{'рудно} / л^{'уди} і п^{'ухли} / і ўми^{'рали} з голо^{'ду} // ну ў нас н^{'і}ч^{'ого} / ў нас бу^{'ла} ко^{'рова} / о^{'то} і спа^{'сла} ко^{'рова} і кар^{'то}шка // а було та^{'ке} шо з^{'дохне} там сви^{'н}:а ў кол^{'хоз} і / виве^{'зут} на ското^{'мо}гил^{'ник} / л^{'уди} ўз^{'най}ут['] шо виве^{'зли} сви^{'н}:у / роз^{'ру}бай^{'ут} йі^{'ї} / по^{'д}і^{'л}ут['] і ко^{'рм}л^{'ут} сво^{'ї}х д^{'і}те^{'ї} // ўсе не^{'ре}ве^{'р}нуло^{'с} ў ро^{'д} і (Записано від Долженко Раїси Іванівни, 1940 р. н., освіта неповна середня, с. Новониканорівка, Сватівський р-н).

Якщо діалектоносій відступає від звичних схем біографії, то зосереджується на особливостях господарювання, харчування, розвагах: Ну рос^{'ка}жу про сво^{'ї}у жи^{'зн} ко^{'ро}тен^{'ко} / шо ж йа мо^{'жу} ска^{'зат} / шо нас ос^{'талос} ш^{'есте}ро // ми жи^{'ли} з['] д^{'і}ду^{'сем} і ба^{'бусей}у // ху^{'то}рок ў нас бу^{'у} / Род^{'ни}ч^{'ки} / ху^{'то}рок не се^{'ло} / а ху^{'то}рок // і на^{'да} жит['] // де^{'р}жали так же йак і ўс^{'і} / од^{'м} л^{'у}де^{'ї} шо^{'б} не в^{'ід}ста^{'вати} / де^{'р}жали ми ко^{'ро}ўку / о^{'веч}ок де^{'р}жали ми / мо^{'лоч}ко ра^{'н}ше ж йак йо^{'го} не зда^{'вали} і н^{'і}чого не за^{'куп}л^{'али} / а ми до^{'ма} шо ки^{'сл}а^{'ч}ок так ро^{'били} / р^{'ажан}ку чи сми^{'тан}ку / йак во^{'но} на^{'зи}вай^{'е}ц^{'а} // за^{'раз} р^{'ажан}ка / а то^{'д} і ж ро^{'бле}ну сме^{'тан}у / да^{'ва}їте з^{'робим} ро^{'бле}ну сми^{'тан}у // о^{'то} на^{'трем} / о^{'т}опи^{'м} си^{'ру} / на^{'трем} / а ту^{'ди} ве^{'р}ш^{'ка} / о^{'це} ў нас та^{'ка} бу^{'ла} сми^{'тана} // о^{'т}опле^{'ний} си^{'р} / о^{'це} ў нас та^{'ка} бу^{'ла} сми^{'тана} // с^{'ін}це / д^{'і}дус['] / йїз^{'дили} ў д^{'руге} се^{'ло} за^{'робл}ат['] // ў нас с^{'бо}ку Ро^{'с}їа і ту^{'ди} йїз^{'дили} за^{'робл}ат['] с^{'ін}це / так ми о^{'це} ви^{'жи}вали // так

ўсе і хара¹шо бу¹ло // ¹зараз / ¹с'ейчас ¹робл'ут' ўсе / у¹се-у¹се при¹думу¹йт' ў¹с'ак-і там і ¹р'ажанки / і ¹сми¹тану / і ¹бринзу / і ¹сир / і ўсе ¹можна зро¹бити з^с молоч¹'ка / а то¹д'і ш-е на ба¹зар' во¹зили // ¹йак ў ¹кого хто ба¹гатиш¹і буў / так о¹то бу¹ли во¹л'іў хто ди^ср'жаў / хто ¹коника ди^ср'жаў і ¹йіздили / во¹зили // і так ¹нада з¹йіздит' / шоб ви^ср'нуц'^а оби¹денки / ту¹да і на¹зад // і о¹то прода¹дут' / а ба¹зар'іў ту¹д'і не^н бу¹ло / а да¹леко ¹йізди^сели то ў Уразово ¹йіздили / о¹це ту¹ди на ба¹зар' ¹йіздили / во¹зили // ну ми ма¹л'і бу¹ли / а д'і¹дус' і ба¹бус'а ми ¹йо¹го ¹дома о¹це ўсе / ўсе у ха¹з'а¹іст¹ў-і бу¹ло // о¹це об^нходилис'а так / ўс'і ¹вижили і здо¹ров-і // (Записано від Леценець Антоніни Тихонівни, 1942 р. н., освіта середня, с. Полтавське, Троїцький р-н).

До мовних засобів вираження смислу в автобіографічних розповідях відносимо вживання форм пошанної множини, коли мова йде про дідуся чи бабусю, батька чи матір (д'і¹дус' ¹йіздили ў ¹друге село заробл'ат'). Щоправда, такі форми виходять з ужитку, але були характерні в східнослов'янських говірках до 50 – 60-х рр. XX століття, тому в спогадах про ті роки вони функціонують. Це вияв особливої культури спілкування й поваги до близьких, старших за віком людей.

Звертає на себе увагу також використання зменшено-пестливих форм іменників, що номінують рідних для оповідача людей (ми жи¹ли з^с д'і¹дусем і ба¹бусейу), свійських тварин (де^ср'жали ми ко¹роўку / о¹веч'ок де^ср'жали ми), продукти харчування (молоч¹'ко, кисл'а¹ч'ок, сми¹танка), фураж для худоби (с'ін'це), населений пункт (хуто¹рок). На нашу думку, така форма викладу думок становить особливий стиль спілкування, характерний для жінок старшого віку, коли оповідачка висловлює особливе ставлення до описуваних подій, засвідчує, що ці спогади для неї дорогі, як і ті речі, про які вона говорить. Розповідь діалектоносія в цьому разі набуває ознак інтимності, збільшується смислове багатство наративу.

Часова двоплановість розповідей репрезентована шляхом зіставлення сучасних і давніших способів приготування страв: с'ей¹час ¹робл'ут' ўсе / у¹се-у¹се при¹думу¹йт' ў¹с'ак-і там і ¹р'ажанки / і ¹сми¹тану / і ¹бринзу / і ¹сир / і ўсе ¹можна зро¹бити з^с молоч¹'ка / а то¹д'і ш-е на ба¹зар' во¹зили); сучасного ведення господарства і тодішнього (молоч¹'ко ¹ран'ше ж ¹йак ¹йо¹го не зда¹вали і н'і¹чого не закуп¹л'али / а ми ¹дома шо кисл'а¹чок так ро¹били.

Оскільки під час розповіді присутній записувач матеріалу, то діалектоносії нерідко реагують на нього, уживаючи репліки ну шо розка¹зат'; розка¹жу про бат'к'іў, розка¹жу про сво¹йу жиз'н'; от та¹ка ў нас т'а¹жола бу¹ла жиз'н'; шо шч'е то¹б'і ска¹зат'; о¹це / о¹нучок / і ўсе; зіставляють вік присутніх при розмові осіб і тих, про яких іде мова в наративі. Це свідчить про те, що мовець співвідносить ситуацію-тему із ситуацією спілкування, вибудовуючи спогад, намагається врахувати інтенції слухача, використати його досвід, активізувати увагу: Розка¹жу про мо¹йу ба¹бушку // бу¹ла ў мене ба¹бушка Ма¹ринка // коли ми бу¹ли ма¹лен'к'і / во¹на нас у¹с'іх бе^сре^сла / нагл'а¹дала

на нас // бат'ко ї'мати'наш'і були на ро'бот'і / а ми са'м'і / д'ітво'ра / були'дома // п'риїде'бабушка / про'в'іре / йак ми там / шо там ми // ко'ли нас зас'тане'бабушка на'р'іц'і' / то во'на нас га'н'ала не" ч'ім'небуд' / а'т'іки т'р'апкоїу / шоб не" бол'но бу'ло / а ми шоб бо'йалис'а // **от так ми / д'етка/і жи'ли** (Записано від Свергун Антоніни Павлівни, 1928 р. н., неповна середня освіта, с. Просторе, Білокуракинський р-н).

Із спогадів постає образ трудової витривалої людини (жінки чи чоловіка), яка зазнала багато поневірянь, але до роботи ставилася відповідально, усе виконувала чесно: З'є'п-ат'нац'ати'йа п-іш'ла ро'бити у кол'хоз при'цепником / трахто'ристом бу'є Конд'рат'йе'є Ісаї Дмитрович // була два'года при'цепником // у сороко'вому го'ду п-іш'ла на'курси трахто'рист'іу / тр'ох'м'іс'ачн'і'курси // с'іла на'трактор ро'бит' // еваку'іровалис' у Канто'м'ірово / пове'р'нулис'а з т'ракторами на'зад // ди'ректор да'є при'каз трахто'ри пос'тавити на у'сад'бу МТС / а са'м'і п-іш'ли п-ішки // за'де"ржали'н'імц'і / не" пус'каїут' / ка'жут' шо парт'і'зани // п-ід ос'ен' забрали у Ге'р'ман'ію // у окт'аб'р'і по'пала у Ге'р'ман'ію // по'пала до ха'з'айіна / дом розбом'били / т'роїе'суток іш'ла бом'б'о'жка / нас у'лагер' // два'раза'у'сутки ба'ланда та сто грам хл'іба / к'ірчик у'мисочку'сипле // йа ро'била у'дн'о'їну і ноч'ну'с'м'єну на х'вабрік'і // йа пове'р'нула'с'а три'ц'атого'а'ўгуста'сорок'п-атого // три'дн'а'отдих'нула / п-іш'ла сто'ги'моло'тит' на'моло'тарку // д'вац'ат'йа'ш-ч'ік'іу'зе"р'на в'ідне"си'п-атдес'а'тик'ілог'ра'мов'і / с'м'єна кри'чат' // визи'вайут' у'кон'тору / ста'но'їл'ат' те"л'атни'цейу / п-ат' год'проро'била / ста'но'їл'ат' до'коро'ї / з'м'іни'лас'а у'с'імде"с'ат'вос'мом'го'ду / п-іш'ла на'пенс'ію / на'ч'исли'ли'с'імде"с'ат'д'єв'ат'руб'л'іу'с'імде"с'ат'д'єв'ат'ко'п'іюк // на'граж'дали'ме"дал'ами / ра'їон поздро'їл'а'у // (Записано від Студейченко Ніни Яківни, 1923 р. н., неповна середня освіта, с. Верхня Дуванка, Сватівський р-н).

У наративах позитивно оцінено:

уміння й бажання особистості працювати: У'мене'йе'доч'ка / ви'со'чен'кого'росту / б'і'лен'ка / трудо'л'у'бива // п-іш'ла по'мо'їм'сто'пам / ро'бе сви'наркоїу // (Записано від Мінчук Раїси Христофорівни, 1941 р. н., освіта середня, с. Просторе, Білокуракинський р-н);

доброту, взаємодопомогу: Бат'ко'ї нас бу'є дуже'добрий // д'і'теї'ї нас бу'ло ба'гато // бу'ло де"ї'ят'нади'ц'ат' душ / но з де"ї'ят'нади'ц'ати'нас'ос'талос'с'єме"ро // і'їс'іх'нас' / д'і'теї' / восп'и'та'ї бат'ко // брат'у'мене'у'во'їну'тут'по'гиб' / н'і'мц'і'рос'тр'і'л'али // д'ругий'тоже'на'ф'рон'т'і'по'гиб' // се"с'тра'ї мене'в'арм'ії'була / т'ажко'ране"на'була'тоже // от // а ми з'мен'шим'б'ратом'були'тут'у'во'їну // при'їш'лос'а'нам'і'на'о'копах'бут' / і'на'єро'д'ром'і / і'с'к'р'із'ми'були // во'їна'нам'дуже'да'лас'а'важко // ма'ма'ї мене'добра'була / і'л'уди'ї'її'дуже'ува'жали'їс'і // ка'ждий'їшо'ї до'нейі // ма'ма'ум'і'ла'і'шит' / і'л'уд'ам'пома'гала // у'во'їну'ма'ма'їч'і'ла'їс'іх'і'ї'їа'зат' / і'п'р'аст'и // (Записано від Кононенко Зої Олексіївни, 1926 р. н., освіта неповна середня, с. Червоноармійське, Білокуракинський р-н);

витривалість: З ди^ет'а ч'іх ро^к·іў нам бу^ло т^рудно / то^лму шо нас бу^ло шесте^еро // бат'ко буў інвал'ід // в осно^у·ному мати ўс'іг^а да хо^дила с:о^кироўу за по^йасом і ми б'іл'а нейі // с'іно ко^сили / д^рова загото^ул'али / ўсе це з^малку / ўсе це ми ро^били // ко^н'ешно / т^рудно жи^ели / но й^акос' нама^галис'а ви^жи^ети // ви^жи^ели // д^воє / п^раўда / ўмерли ў ро^ки голодо^мору то^лго // нас бу^ло вос'меро // се^ст^ра роз^казує / й^ак у т^ридц'ат' т^рет'ому йіли ле^нишники із куку^руз'аних кач'а^н·іў / нато^уч'ец':а ўсе / вот / і о^то з коче^нрижок о^ц·і л'і^пени^еки // а^га // і пон'і^майте / о^ц·і л'і^пени^еки при^зводи^ли ж до то^лго / шо н'і же^н·лудок / н'і по^сут'і / орга^н·ізм то й^ак^і у нас буў // і й^а захво^р·іла // пол'ім'іо^л·іт у мене // а у^ч·іліс'а нор^мал'но // п^раўда / хо^дит' н'і ў ч'ому бу^ло // й^а / на^приклад / хо^дила ў б^ратов'і^й со^роц':і // д^уже / д^уже т^рудно бу^ло // (Записано від Писаренко Ольги Антонівни, 1930 р. н., освіта неповна середня, с. Червоноармійське, Білокуракинський р-н).

Респонденти висловлюють віру в те, що людина здатна пережити важкі часи, у цьому їй допомагають надприродні сили: Те / шо ў мене ў ж^изн'і так полу^ч·ілос'а / ви з^найете / о^це с^ни ўс'ак'і ме^н·і п'ід^казували // ну сна^ч·ала так не^н розга^даєш / й^ак це / до ч'ого це при^зве^нде // а по^том по^ймеш (Записано від Писаренко Ольги Антонівни, 1930 р. н., освіта неповна середня, с. Червоноармійське, Білокуракинський р-н).

Спогади-мемури про дитинство відображають вірування слобожан. Більшість діалектоносіїв пригадують, що раніше люди вірили в існування міфологічних істот, боялися їх. У сучасному побуті такі вірування відсутні: Ну / ш·ч'о й^а мож^у ска^зати // ра^н'іше на^ш·і бат'ки і ми д^умали / ш·ч'о д'ійсно ў ко^жному дом'і й^ест' домо^вий / й^ак^і жи^еве і да^же ба^бушка мо^йа розпов'ідала / ш·ч'о ко^жни^й домо^вий по^хожий на сво^лго ха^з·айіна // і в'ін жи^еве у на^шому дом'і раз^{ом} з на^ми // ну / а на^ш·ч'ет ч'орта ка^зали / ш·ч'о б'і^гайут' коло р'іч^ки ч'ор^ти // ка^жут' ру^салки на Івана Ку^пала тан^ц·у^йут' коло р'іч^ки // ну / а й^а це не ба^ч·у^ела // (Записано від Гасанової Тамари Миколаївни, 1947 р. н., освіта середня, с. Стрільцівка, Міловський р-н).

Деякі автобіографічні наративи, що також набувають ознак мемуарів, містять описи природних багатств, рослинного чи тваринного світу ареалу. Респонденти зазначають, що цілющі властивості рослин діалектоносії використовують для лікування різних хвороб: Ну / на^у·коло / ми жи^евем ў сте^н·ах і на^у·коло на^шого се^н·ла ба^гато рос^тут' л'ікарс'ких рос^лин // ну / перш за ўсе / це та^к·і / й^ак зв'єро^бої / ши^поўни^к / ка^лина / гороби^на / бузи^на / о^жина / ма^лина / ло^пух / по^лин' / кропи^ва / подо^рожни^к / мат' і ма^ч·еха / бе^реза / каш^тани // і ўс'і ц'і рос^лини во^ни л'іку^йут' ба^гато хво^роб // ну / на^приклад / перша хво^роба / й^аку за^ўж^ди / це про^студа // ми прим'ін'али нас^тойі м'йати / ши^еповни^ку / зв'іро^бойу / липи / ка^лина / дал'ше гороби^на / ма^лина / да^же ли^сточ^к·і / г'іл^ки ма^лини л'іку^йут' про^студи // та^ка рос^лина ло^пух // во^на л'іч'е / за^жи^еўл'ує рани / йі^йі сок ко^рен'а ло^пу^ха за^живл'ує рани // на^приклад / та^ка рос^лина / й^ак бе^реза / нас^тойі^йі по^ч·ек / во^на

суш'ч'ест'вуйе йак рос'т'ірка в'ід рад'ікул'іта / дал'ше каш'тани / настойка каш'тан'іу тоже л'ікує суг'лоби / дал'ше подо'рожни'к / це першиі в'ід ран / при'кладати до ран / нап'риклад / во'на за'т'агує // а та'ка тра'ва / йак полин' / йа'ку при'ем'ін'айут' в'ід г'ема'том чи уд'ар'іу / при'ложит' до того м'ісц'а / це де уд'ари'ш / во'на ш'видко про'ходить бол' // (Записано від Гасанової Тамари Миколаївни, 1947 р. н., освіта середня, с. Стрільцівка, Міловський р-н).

Розповіді про розваги молоді свідчать про традиції влаштування народних ігор, гулянь. Християнські свята відзначали урочисто, властиві їм обрядодії виконували ретельно: Ко'лис' ка'зали стар'і л'уди / на Рожест'во і на Хре'ш'ч'ен':а сон'це ран'ше схо'де / у'же кон'ч'али слу'жит' / бо во'но ж то Ісус ро'ди'с'я у два'нац':ат' же 'ноч'і // (Записано від Хижняк Ніни Григорівни, 1937 р. н., освіта середня спеціальна, с. Новобіла, Новопокровський р-н).

Діалектоносії розповідають, що 14 січня зранку хлопці тепер, як і раніше, ходять вітати всіх з Новим роком – *посипають*. Вони набирають у кишені зерно, яке є вдома. Зайшовши до хати родичів чи сусідів, засівають зі словами: „Сію, сію, посіваю, з Новим роком вас вітаю. Сійся-родися, жито-пшениця і всяка пашиниця”. Цей текст трохи відрізняється від того, яким користувалися у середині ХХ ст.: „На щастя, на здоров'я та на Новий год. Роди, Боже, жито, пшеницю та всяку пашиницю. З празником Василя!” (Записано зі слів В. І. Полупана, с. Булавинівка, Новопокровський р-н). А ще сучасні хлопчики та парубки насипають кучки зерна на столі чи на полиці або просто на підлозі й кажуть „Сиплю кучки, щоб сідали квочки” (Ковальова, 2018).

В автобіографічних розповідях зазвичай найбільш уживані:

форми дієслів минулого часу доконаного чи недоконаного виду (Йа *наро^адилас'а* ў се^ал'і Пі'ски / Но^аво^апс'коўс'кого ра'йона // ў т'ри'дц'ат' с'омо'му го^аду / двадц'ат' шостого і'юн'а // *роди'лас'* йа ў с'і'ем'іі р'адо'вого ко^ал'хозни'ка /; бу'ло та^оке шо з о^ад'і'ял *шили* ў д'ага'ло / ў ка^олошках т'р'апками *о^абмо^атували* і ў ш'колу (Записано від Кави Ганни Іванівни, 1937 р. н., освіта неповна середня, с. Піски, Новопокровський р-н));

інфінітивні форми у сполученні з дієслівною зв'язкою *бути* у формі минулого часу (ў ш'колу *хо^адит'* бу'ло ду'же т'ажко посл'е во'їни // *ходить'* ні'е ў чо'му бу'ло // бос'і бу'ли / ро^аз'д'іт'і // бу'ли ве^алик'і на'логи / хто ко^аро'ву де'р'жаў / то т'ри'ста л'ітер мо^ало^ака *здат'* // (Там само);

форми майбутнього часу у значенні минулого (хто по'ро'с'а де'р'жаў / *за'р'іже* / на'до ш'куру *здат'* // йа'йец' / хто ку'реї де'р'жаў / на'до бу'ло *здат'* // ка'р'тошку на ўго'род'і з'м'і'р'айут' *при'їдуть'* / с'іл'со'в'іта // с'к'іл'ки / де крупна ус'у ви'би'є'рали / ус'у здо^авали // (Там само);

форми теперішнього часу (с'к'іл'ки там сотки / *не' па^ом'я'тайу* // здо^авали^і ква^осол'у // здо^авали... ўсе шо мо^аз'ли // о^абкла^одали^і ба'т'к'іў

на^ологами / |дуже ве^илики^еми / о^абл'і^игац'ійі // на во^ас'і^им^исот рубл'і^и / п-ід^иписували па^инку і ма^иму // (Там само).

Накопичення інфінітивних форм у тексті нерідко стає засобом створення конотації невідворотності, обов'язковості, безвихідної ситуації: і нам бу^ило н'ізо^ошо ку^ип^ит' / н'і^е ї^ибуц':а / н'і^е по^аїісти / ст^ирашно було нам ва^ижко // ї ш^иколу хо^ад^ити теж бу^ило т'ажко // кн^ие^ижок н'ізо^а шо бу^ило ку^ип^ит' // ні ї^ид'аг^итис' / (Там само).

В автобіографічних розповідях актуалізовані назви на позначення спорідненості і свояцтва, назви страв, дитячих народних ігор Стри^ебушка // заби^иралис'а о^итак у кру^ижок / так за^ибула / йак те нази^ивалос'а // ш^итук п'ят там ч'і ш'іс'т' д'і^ич'ат о^итак за^ируки заби^ираїемос' і к^ирутемос'а / так к^ирутемос' ш^ивидко / |поки йа^икас'упа^иде / то^ид'і то / поре^игоч'емос' поре^игоч'емос' та зно^и / почи^инаїемо // гла^иза за^иїазували / а то^ид'і / ї пом'іш'ч'ен'їе ло^иїл'ат' // ді^ич'ата ж / хо^ивайц':а / а тої ш'о за^иїазаний^и х^иоде / тої же л^иове ж |поки з^илове // то^ид'і йо^иму розв'їазуїут' / а то^иму ж зав'їазуїут' / ко^иго л^иовит' // ї жмур^ика / жмур^иок то бу^и // (Записано від Кави Ганни Іванівни, 1937 р. н., освіта неповна середня, с. Піски, Новопокровський р-н).

Спогади про дитинство, яке проходило в першій половині ХХ століття, позначені негативними характеристиками: |важ^ико // ж^из^ин' не |сахар (с. Піски); |дуже / |дуже т^ирудно бу^ило (с. Червоноармійське); роки війни 1941 – 1945 викликають у респондентів почуття страху, невпевненості: тут |чуйемо їже ше^иле^ис'т'ат' / б'і^иж'ат' / страш^ине/ бо^аїко^ит'ат' |н'імц'і/ і во^ани по^абач'или цеї о^акоп... і над |д'ірко^аїу |де^ирж^иут' зв'ін^итоїку / чи на^иган' (с. Проїждже), часи другої половини ХХ ст. діалектоносії оцінюють позитивно: |весе^ило бу^ило хо^идит' на ро^иботу (с. Полтавське). Загалом в автобіографічних розповідях репрезентовано оцінку історичних подій, свідками яких були оповідачі, поведінки односельців: їсе не^ире^иве^ир'нуло^ис' ї^ирод'і (с. Новониканорівка).

Висновки. Автобіографічні діалектні розповіді мають сталі і змінні структурні та смислові ланки. До сталих відносимо відомості про сім'ю, навчання в школі, подальшу освіту, роботу. Змінними є частини, у яких респонденти вказують дату й місце свого народження і своїх близьких, розповідають про історичний період, на який припало дитинство та юність, описують дитячі забави, свята.

Мовними засобами вираження змісту є форми дієслів минулого часу, окремі форми теперішнього та майбутнього часу, форми інфінітива, лексика на позначення спорідненості і свояцтва, назви житлових будівель, свійських тварин, страв. Розповіді містять оцінну лексику, з допомогою якої респонденти створюють меліоративну чи пейоративну конотацію тексту, указують на поведінку односельців тощо. Подекуди збережено форми пошанної множини, уживані по відношенню до старших людей (дідуся, бабусі, батьків). Таке спілкування надає висловлюванню особливої конотації.

Автобіографічні розповіді багатьох жінок насичені іменниками із зменшено-пестливими суфіксами. Так респондентки номінують їхні населені пункти, хатні споруди, близьких людей, свійських тварин, страви та ті інгредієнти, з яких їх готують. Це один із способів викладу думок, що становить особливий стиль спілкування, характерний для жінок старшого віку, коли оповідачка висловлює особливе ставлення до описуваних подій, інтимізує висловлення, збільшує його смислове навантаження, створює власну дискурсну зону під час репрезентації побутової звичаєвості, традиційності життєвого устрою.

З автобіографічних розповідей постає образ простої людини, яка, незважаючи на всі життєві негаразди, шанує чесних і роботящих односельців, рідних; уміє переживати труднощі; цінує витривалість; здатність допомагати один одному в скрутну хвилину. Діалектоносії з пошаною ставляться до вірувань їхніх предків, зберегли звичаї відзначення багатьох свят, респонденти старшої вікової категорії знають народні традиції, ігри.

Література

- Волошина, С. В. (2008). Автобіографічний рассказ как объект лингвистического исследования. *Вестн. Том. гос. ун-та*. № 308. С. 11 – 14.
- Гольдин, В. Е. (1997). *Теоретические проблемы коммуникативной диалектологии* : дис. ... д-ра филол. наук : спец. 10.01.01 – русский язык. Саратов, 220 с.
- Гуйванюк, Н. В. & Руснак, Н. О. (2015). Багатовимірна реальність діалектного тексту. *Діалекти в синхронії та діахронії: текст як джерело лінгвістичних студій* (С. 119 – 127). К. : КММ.
- Ковальова, О. В. (2018). Деякі традиційні свята східної України як зв'язок поколінь однієї родини. *Слобожанська бесіда – 11. Лінгвістика тексту і вивчення української ментальності: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (9 листоп. 2018 р., м. Старобільськ)*. (С. 9 – 13). Старобільськ : ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”.
- Лежен, Ф. (2000). В защиту автобиографии. *Иностран. лит.* № 4. С. 108 – 122.
- Сердійчук, Л. П. (2011). Форми прояву автобіографічного в текстах. *Наук. зап. Вінниц. держ. пед. ун-ту*. 14. С. 154 – 158.
- Lejeune, Ph. (1989). Der autobiographische Pakt. *Die Autobiographie: zu Form und Geschichte einer literarischen Gattung* / Hrgs. Von Gunter Niggel. Darmstadt, 359 p.

Стаття надійшла до редакції 20.04.2019 р.

Прийнято до друку 22.04.2019 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Кизилова В. В.